

DUMITRU SANDU, *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Iași, Editura Polirom, 2005, 223 pagini

Ideea de dezvoltare comunitară constituie, în momentul actual, ideea dominantă pe baza căreia se construiesc politicile sociale din țările lumii a treia. Înțelegând ca sursă complementară de producere a bunăstării și conturată ca răspuns la limitele structurale dovedite de celelalte două componente (efortul individual și statul bunăstării), dezvoltarea comunitară (DEVCOM) presupune angrenarea și utilizarea unor resurse neutilizate de celelalte două strategii mai sus pomenite, și anume, *comunitatea și efortul comunitar*.

La ascensiunea și promovarea acestei perspective a contribuit (și) afirmarea tendințelor de descentralizare în funcționarea sistemului public. Societatea actuală prezintă un deficit sever în sfera mecanismelor de organizare a programelor de interes comun cu participare colectivă (problema organizării efortului colectiv). Această nouă oportunitate – slab exploatată de statul centralizat – prevede construcția unui spațiu al participării comunitare, ca răspuns la realizarea propriilor probleme.

Abordarea în termenii specifici DEVCOM este relativ inedită pentru contextul autohton de după momentul decembrie '89, putând a se face referire la ea chiar în sensul unei „inovații sociale”. Lucrarea profesorului Sandu (un veritabil exemplu pentru un manual de dezvoltare comunitară, abordând atât probleme teoretice cât și aspecte legate de practica în domeniul schimbărilor sociale dezirabile) ne propune o incursiune printre „sintagmele și algoritmi de acțiune pe care conceptul îi desemnează” (p. 15), avansând o definiție de lucru, operaționalizată, ulterior, pe parcursul succesiunii capitolelor lucrării: „DEVCOM se referă la schimbări voluntare în, prin și pentru comunitate”.

Deși schimbările promovate de DEVCOM sunt, prin însăși definiția lor, destinate „mai binelui” comunitar, există o gamă variată de situații locale sau regionale variabile, care dau seama de specificitatea unui anumit context sociocultural, mai degrabă decât de o regularitate a procesului sau procedurii în sine pe care o aduce cu ea schimbarea (în sensul dezvoltării) în, prin și pentru comunitate.

„Rețetarul” aplicării cu succes a oricărei abordări în sensul dezvoltării comunitare trebuie să țină seama de câteva aspecte esențiale: diversitatea constituie cel mai bun remediu pentru găsirea soluțiilor pentru dezvoltarea comunităților locale, strategiile adoptate, stabilite de actorii decidenți ai programelor de dezvoltare comunitară, trebuie să respecte principiile larg-cuprinderii locale și finanțării durabile, definirea riguroasă a situației sociale (ceea ce înțeleg oamenii locului despre problemele cu care se confruntă și despre posibilele rezolvări ale acestora) și, nu în ultimul rând, antreprenoriatul social. Respectul diversității socioculturale în ajustarea strategiilor DEVCOM este fundamental pentru succesul acestor practici de dezvoltare: „dezvoltarea comunitară poate fi efectivă numai în urma unei analize profunde a contextului ideologic, politic și economic în care operează” (Gary Craig, „Community Development in a Global Context”, în „Community Development Journal”, 3/1998). Succesul unei acțiuni de dezvoltare comunitară depinde, în egală măsură, de valorile tuturor actorilor potențial relevanți pentru acțiunea comunitară: atât societatea civilă, cât și administrația locală sau donatorii pot juca roluri pozitive sau negative în proiectarea și implementarea DEVCOM.

Membrii „comunității” din DEVCOM sunt animați de diferite motivații de implicare în acțiunile de interes comun, în funcție de co-interesare și voluntariat (vorbind de tipuri ideale, în practica de participare acestea fiind, de cele mai multe ori, combinate). Abordarea temei comunității (specifice planurilor de derulare a activităților de dezvoltare comunitară) aduce în prim-planul discuției problema acțiunii colective și, implicit, întreaga problematică asociată acesteia (cea a „bunurilor colective”). DEVCOM este responsabilă de crearea unor bunuri de interes comunitar,

precum și de cristalizarea unor rețele și capacități de acțiune comunitară comună. În acest sens, deși DEVCOM este un concept cu o încărcătură normativă semnificativă, sunt des întâlnite situațiile în care întreaga acțiune, sau o parte a sa, este subsumată implicării și participării comunitare active a „părților” implicate în derularea unui anumit proces precum și modalităților celor mai concrete și apropiate de construire a unor spații propice manifestării înclinației de a face lucrurile să meargă, acționând împreună pentru binele tuturor membrilor-participanți: „esențiale pentru caracterul participării sunt raportul dintre cel care participă și cel care beneficiază de rezultatele acțiunii și gradul de conștientizare de către participant a intereselor sale” (p. 43).

Capitolele dedicate problematicii participării comunitare abordează identificarea potențialului participării sociale efective a actorilor sociali, în spațiul românesc autohton. DEVCOM cunoaște o puternică încărcătură ideologică (vezi capitolul dedicat ideologiilor implicate în DEVCOM), susținută prin concepte precum capital social, participare comunitară, comunitarism sau dezvoltare orientată comunitar. Comunitarismul echilibrează respectarea drepturilor individuale cu asumarea responsabilităților sociale: cetățenii trebuie să fie mai bine informați, să înțeleagă modul în care interesele particulare se structurează și acționează, să se orienteze și să se organizeze pe plan local, regional sau național. Unele dintre cele mai relevante „unități” de măsură în aprecierea potențialului de implicare civică și participare comunitară sunt reprezentate de succesul inițiativelor pe care diferitele tipuri de agenți comunitari le adoptă în demersurile la care participă. Fie că este vorba de un „facilitator”, „agent comunitar” sau „animator comunitar”, toate aceste concepte trimit la roluri sociale de participare în acțiunile ce au ca finalitate dezvoltarea comunităților, solicitând în proporții diferite resurse materiale, umane sau sociale ale grupului țintă.

În ce măsură se poate vorbi de o identificare sistematică a factorilor răspunzători pentru influențarea participării comunitare rurale? Rezultatele unui studiu coordonat de autorul lucrării de față, derulat în cadrul unor proiecte pentru Banca Mondială, la nivelul a 14 sate din România anului 1999, au permis alcătuirea unui set de dimensiuni revelator pentru tema luată aici în discuție: astfel, peisajul autohton rural al participării și implicării comunitare dă seamă, în bună măsură, atât de variabile de localizare și de încredere (rata participării cunoaște valori statistice semnificativ mai mari în cazul persoanelor ce au declarat că au încredere în primar și locuiau în satele-centre de comună), precum și de alți factori de natură individuală sau familială: „la nivel de gospodărie, contează și starea materială, stocul de educație, distribuția pe vârste” (p. 72). Totuși, ca ipoteză de lucru – manifestată la nivelul întregului mediu rural – se poate asuma relația univocă dintre o participare redusă la acțiunile primăriei și rezidența respondenților în sate periferice.

Urmând fidel linia abordărilor preponderent cantitativ ale analizelor anterioare care l-au consacrat în demersul său de identificare a unor ecuații sociale de aproximare a unor realități mai mult sau mai puțin manifeste, autorul găsește drept necesară concretizarea în „cifre” și operaționalizarea a ceea ce constituie în prezent o problemă de interes practic major: identificarea satelor sărace (cu un potențial de dezvoltare redus) de pe teritoriul țării. Ce înseamnă *sat sărac*? Unde sunt situate aceste comunități pe teritoriul țării? Și poate cea mai captivantă dintre toate provocările asociate acestui demers rămâne cea care își propune captarea într-un model de abordare cantitativ a principalelor măsuri/indicatori ce explică nivelul de dezvoltare al unui sat. În seria abordărilor metodologice de fundamentare a unei grile de identificare a unui sat sărac printr-un set de criterii cuantificabile (demers inițiat cu succes de grila de măsurare a sărăciei elaborată de FRDS, începând cu anii 1998–1999), lucrarea de față se înscrie unei „perspective sociale” în măsurarea nivelului de dezvoltare al comunităților locale, definind, în acest scop, componentele traduse prin apelul la capitalul uman, capitalul social și locuire: „(...) vom opta pentru un indice al dezvoltării satului (DEVSAT) construit prin agregarea a patru indici componenți referitori la capitalul uman, capitalul vital, condițiile de locuire (capitalul material) și gradul de izolare a comunității” (p. 131).

În majoritate covârșitoare, schimbările propuse prin DEVCOM implică și ideologii. Înțeleasă ca dimensiune vitală a contextelor socioculturale care promovează o dezvoltare comunitară efectivă, percepția pe care o manifestă actorii sociali asupra rolului statului din viața lor, adeziunea la un anumit stat al bunăstării, demonstrează gradul de dependență al cetățeanului față de stat precum și capacitatea de asumare și preluare de roluri și responsabilități. O caracteristică pregnantă a

ideologiilor sociale este evidențiată, de cele mai multe ori, de natura lor contradictorie: „contradicțiile provin din combinația inerentă de autoritarism și efecte de dezirabilitate socială, din sensurile diferite pe care oamenii le dau unor termeni” (p. 211).

Consider că analizele și structurarea informației, preponderent la nivel teoretic, pe care o propune lucrarea de față, deschid o perspectivă – constituind o invitație adresată practicienilor domeniului – către realizarea, pe baza unor principii teoretice din ce în ce mai solidificate, a unor exemplificări, în sensul îmbogățirii materialului analitic concret existent în acest moment în sfera abordărilor pe teme de dezvoltare comunitară.

Marius Strâmbeanu

MARIEA IONESCU, SORIN CACE, *Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective*, București, Editura Expert, 2006

Cercetările privind segmentul de populație aparținând romilor au cunoscut o evoluție continuă. Odată cu apariția strategiilor, programelor și politicilor publice pentru romi, țara noastră a făcut un pas important în ceea ce privește orientarea populației romi. Apărută în anul 2006 la Editura Expert, București, lucrarea de față îi are ca autori pe Mariea Ionescu și Sorin Cace. Aceștia pornesc o analiză bine organizată în ceea ce privește politicile publice pentru romi. Structurată în cinci capitole, cu o *prefață* care îl are ca autor pe prof. univ. dr. Cătălin Zamfir, apreciind apariția acestei cărți ca „un eveniment important” (Prefață, p. 7).

Situația populației de romi din România face obiectul primului capitol din carte, pornind de la o analiză a indicatorilor privind comunitățile populației de romi. Datele și cercetările sunt furnizate de-a lungul ultimilor ani de: Recensământul din ianuarie 1992, Institutul Național de Statistică, Barometrul de opinie publică și, nu în ultimul rând, de Institutul de Cercetare a calității Vieții (1992, 1993, 2002) etc.

Anii care au trecut de la revoluția din țara noastră aduc modificări notabile statutului minorităților naționale, noutatea acestei perioade fiind apariția politicilor publice. Proiectele pornite la nivel micro au devenit structurate la nivel macrosocial, făcând un pas determinant în acest domeniu. Așa cum subliniază și autorii, evoluția politicilor publice a cunoscut trei perioade, și anume: prima perioadă a fost între anii 1990–1995, perioada „căutărilor nestructurate” (Cap. 1, p. 21), cea de-a doua perioadă a fost din 1996–2001, numită „înțelegerea responsabilităților”, pasul decisiv fiind apariția *Strategiei de îmbunătățire a situației romilor din România*, cea de-a treia perioadă fiind implementarea și „asumarea responsabilităților”. În Strategie avem abordate sectoare ca: „administrație publică, locuințe, securitate socială, sănătate, dezvoltare economică, justiție și ordine publică, protecția copilului, educație, cultură și culte, comunicare și participare civică” (Cap. 1, p. 24).

Prin elaborarea și implementarea politicilor publice în perioada 1996–2005 s-au ratificat convenții internaționale, legislație și tratate privind protecția minorităților naționale. Cadrul instituțional de la noi din țară s-a îmbogățit cu documente internaționale, cum ar fi „Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, Declarația ONU cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și Recomandările 1201 și 1203 ale Consiliului Europei” (Cap. 2, p. 25).

Al doilea capitol al cărții realizează un rezumat a ceea ce s-a petrecut din anul 1996 până în prezent cu legislația adoptată în actualul context sociopolitic al țării noastre. În ceea ce privește învățământul, din anul 2000 Ministerul Educației are o reglementare pentru facilitarea admiterii tinerilor de etnie romă în școli profesionale și licee. În anul 1992 sunt, de asemenea, asigurate locuri

speciale în învățământul superior pentru candidații de etnie romă. A crescut reprezentarea politică a romilor în partidele politice. Sectorul nonguvernamental este reprezentat prin ONG cu programe menite să sprijine minoritatea romă, deși, de multe ori, le-au lipsit resursele umane, materiale și „autosustenabilitatea” (Cap. 2, p. 37).

Evoluția implementării Strategiei de îmbunătățire a situației romilor a fost vizată de forurile superioare ale țării noastre și cele internaționale, susținute și criticate acolo unde s-au înregistrat neajunsuri prin monitorizări periodice, ținându-se cont de soluțiile găsite. Un rol important l-au avut în implementare și comunitățile științifice, prin fundamentarea programelor politicilor publice destinate romilor.

Inițiativele care pot contribui la îmbunătățirea situației romilor pornesc din structurile guvernamentale și cele neguvernamentale ale romilor. Aceste inițiative constau în revalorizarea meseriilor tradiționale, asistență, monitorizare, prevenirea și combaterea discriminării, îmbunătățirea condițiilor de viață. Un prim pas făcut în acest sens de țara noastră a fost și Planul național antisărăcie și promovare a incluziunii sociale, măsuri legislative cum ar fi Legea 416/2001 privind venitul minim garantat, Legea 705/2001 privind sistemul național de asistență socială, Legea 116/2002 cu privire la prevenirea și combaterea marginalizării sociale etc. (Cap. 3, p. 57). Un alt document adoptat este *Memorandumul comun în domeniul incluziunii sociale*, care face referire și la situația romilor, în special la cea legată de problematica inegalității sociale și a sărăciei. Documentul vizează asigurarea de servicii medicale primare, combaterea oricăror forme de discriminare, accesul la educație, crearea de locuri de muncă, oportunități economice etc. (Cap. 3, p. 60)

Pentru perioada 2005–2015 este avută în vedere educația, sănătatea, angajarea în muncă și locuirea. Conform obiectivelor de dezvoltare a mileniului trebuie atinse următoarele puncte: „eradicarea sărăciei extreme și a foametei; realizarea accesului universal la educația primară; promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor; reducerea mortalităților copiilor; îmbunătățirea sănătății materne; combaterea HIV/SIDA, a malariei și a altor boli; asigurarea durabilității mediului; crearea parteneriatelor globale pentru dezvoltare” (Cap. 3, p. 64). Toate aceste puncte sunt și parte integrantă a obiectivelor privind situația romilor de la noi din țară.

Programele cele mai reprezentative au fost cele PHARE, sprijinite financiar de Comisia Europeană, desfășurate în diferite domenii, cum ar fi cele din educație, locuire, securitate socială, sănătate, infrastructură, comunicare, achiziție teren, justiție și ordine publică etc.

Capitolul cinci se concentrează pe „Fundația pentru o Societate Deschisă (FSD), România, promotor al politicilor publice pentru romi”. Acest capitol descrie programul inițiat de fundație, având ca domenii de interes: „testare și identificare de nevoi și priorități pe baza unor studii; educație; sănătate; istorie și cultură roma; publicații” (Cap. 5, p. 93).

Descrierea programelor inițiate de FSD aduc o notă în plus cărții, punându-ne la curent cu realizările din acest domeniu și familiarizându-ne, în același timp, cu procedurile. Autorii semnalează efectele benefice ale programelor FSD, prin: „conturarea unei politici de finanțare coerente pentru programele referitoare la comunitățile de romi; generarea unei competiții în care romii au fost mobilizați și atrași astfel încât să conștientizeze că se face ceva pentru ei și că ei, la rândul lor, pot derula programe coerente și eficiente” (Cap. 5, p. 105).

Proiectele vizând romii, derulate la noi în țară au avut ca arie de acoperire o paletă destul de largă de domenii. Pașii au fost, uneori, mai înceți, alteori, mai alerți, fiind nevoiți să se adapteze de fiecare dată, înregistrându-se uneori puncte slabe, alteori puncte forte; cert este că ele au contribuit la „cointeresarea unui număr mare de actori sociali” (Cap. 5, p. 115). Resursele umane s-au dovedit, de cele mai multe ori, insuficiente și s-au realizat eforturi mari pentru susținerea programelor, dar obiectivele atinse și relevanța lor au adus un scor destul de bun pentru cei implicați. Dezvoltarea instituțiilor și a rețelelor de organizații pentru romi au dus la noi specializări și ridicarea competenței în domeniu.

Concluzionând, lucrarea de față este de interes general celor care au contribuit și contribuie la derularea în continuare a proiectelor care vizează romii, cercetătorilor, studenților, segmentului de populație de etnie romă interesat de domeniu și nu numai.

Cristina Tudor